

ĐỔI MỚI TỔ CHỨC, HOẠT ĐỘNG CỦA MẶT TRẬN TỔ QUỐC VÀ CÁC TỔ CHỨC CHÍNH TRỊ - XÃ HỘI Ở NƯỚC TA HIỆN NAY

THANG VĂN PHÚC *

TRONG những năm gần đây, ở nước ta, vấn đề vai trò, vị trí của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội nhận được sự quan tâm nghiên cứu trên cả bình diện lý luận lẫn thực tiễn. Để góp phần cung cấp cơ sở lý luận - thực tiễn cho việc đổi mới tổ chức và hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, chúng tôi mạnh dạn đề xuất một số vấn đề sau đây.

1 - Xác định rõ tính đặc thù của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội trong hệ thống chính trị nước ta

Ở nhiều nước trên thế giới, vào những thời kỳ nhất định, từng xuất hiện và tồn tại kiểu tổ chức mặt trận, như Mặt trận Bình dân ở Pháp, Mặt trận Dân chủ chống phát-xít ở nhiều nước trước và trong chiến tranh thế giới lần thứ hai, "Chính hiệp" ở Trung Quốc, Mặt trận Xây dựng đất nước Lào,... Hầu hết các mặt trận này ra đời nhằm tập hợp một "tuyên" rộng rãi các lực lượng chính trị, xã hội, nhằm một mục tiêu đặc biệt nhất định, trong những điều kiện đặc biệt (nói "đặc biệt" là để so sánh với điều kiện "bình thường", thường xuyên) và sẽ giải tán sau khi đã hoàn thành sứ mệnh lịch sử của

minh. Chúng không giống đảng phái chính trị, không phải là tổ chức nhà nước hay tổ chức kinh tế, cũng không thuần túy là các tổ chức xã hội công dân (dân sự), vì chúng là khâu trung gian, là cầu nối giữa nhà nước và công dân.

Vậy ở nước ta, những tiền đề và điều kiện đặc thù nào quyết định sự ra đời, hình thức tồn tại của tổ chức Mặt trận Tổ quốc trong giai đoạn cách mạng giải phóng dân tộc cũng như trong giai đoạn hiện nay? Ngày nay, những nhu cầu và điều kiện đặc thù nào quyết định phương thức tổ chức và hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội ở nước ta? Giải quyết vấn đề này là cơ sở để khắc phục tình trạng thiếu rành mạch, rõ ràng trong việc xác định chức năng, nhiệm vụ cũng như mô hình tổ chức và phương thức hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội.

Bản chất các hoạt động của hệ thống chính trị là nhằm đoàn kết, tập hợp lực lượng đông đảo các tầng lớp nhân dân, phát huy dân chủ,

* TS, Thứ trưởng Bộ Nội vụ

thực hiện nhiệm vụ chính trị. Cần quán triệt sâu sắc nguyên tắc hiệp thương dân chủ, phối hợp, thống nhất hành động và nguyên tắc dân chủ, đồng thuận trong hoạt động của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam. Đặc biệt, cần xác định rõ mối quan hệ giữa Đảng và Mặt trận Tổ quốc: Đảng với tư cách là người lãnh đạo Mặt trận và là một thành viên của Mặt trận. Chỉ trên cơ sở nhận thức đúng đắn nguyên tắc dân chủ đồng thuận, thì sự phối hợp, thống nhất hành động mới có hiệu quả. Đây là một nguyên tắc phù hợp với tổ chức "đa thành phần", "đa lợi ích" của Mặt trận Tổ quốc, mà Đảng lãnh đạo với tư cách là người tiêu biểu, đại diện cho sự tương đồng chung, là hạt nhân và là cơ sở cho sự đồng thuận trong Mặt trận Tổ quốc nói riêng và trong toàn xã hội nói chung.

2 - Phát huy vai trò thực hành dân chủ của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội

Trong điều kiện xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản, quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân có nghĩa là nhân dân làm chủ và kiểm soát Nhà nước, đồng thời biết và được quyền sử dụng quyền lực đó để bảo đảm lợi ích của mình. Quyền lực chính trị thuộc về nhân dân tức là nhân dân là người quyết định chính sách đối nội, đối ngoại thông qua Nhà nước của mình, do mình lập ra và ủy quyền. Quyền lực đó được thực hiện bằng hai con đường là nhà nước và phi nhà nước; thông qua hai phương thức chủ yếu là trực tiếp và gián tiếp (thông qua đại diện). Nhân dân thông qua Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội để thể hiện quyền làm chủ, xây dựng Đảng, quản lý Nhà nước, kiểm tra, giám sát cán bộ, công chức, đảng viên.

Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các thành viên của nó là một phương thức rất quan trọng để thực hiện quyền làm chủ của nhân dân. Cần xác định rõ đặc điểm, tính chất liên minh

chính trị giữa Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, tổ chức xã hội nghề nghiệp...; xây dựng quy chế, cơ chế phối hợp giữa Mặt trận Tổ quốc với các tổ chức thành viên của hệ thống chính trị.

3 - Tăng cường vai trò giám sát của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội đối với các cơ quan nhà nước và cán bộ, công chức nhà nước

Trong hệ thống chính trị nước ta, quyền giám sát đã được quy định ở những văn kiện của Đảng, cơ quan quyền lực nhà nước và Mặt trận Tổ quốc. Quyền giám sát của Mặt trận Tổ quốc đã được khẳng định trong Hiến pháp năm 1992 (sửa đổi): "Mặt trận giám sát hoạt động của cơ quan nhà nước, đại biểu dân cử và cán bộ viên chức nhà nước". Mặc dù đối tượng, tính chất, phạm vi giám sát của các tổ chức trong hệ thống chính trị có sự khác nhau nhưng đều nhằm mục đích củng cố, xây dựng và bảo vệ vững chắc Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam, để Nhà nước ta thật sự là Nhà nước của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân. Tuy nhiên, để hiện thực hóa quyền giám sát, khắc phục tình trạng "quyền treo", quyền hình thức, nâng cao hiệu lực giám sát của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, phải luật pháp hóa các lĩnh vực, các hoạt động cần giám sát và tạo điều kiện cho các tổ chức này thực hiện quyền giám sát, đồng thời quy định rõ chế tài xử lý kết quả giám sát.

Một số lĩnh vực mà Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội có quyền tham gia giám sát là: góp ý kiến vào các dự án luật thuộc các lĩnh vực hình sự, dân sự, kinh tế, hành chính và tổ chức bộ máy nhà nước. Ở các tỉnh, thành phố trực thuộc trung ương, việc tham gia giám sát của Mặt trận Tổ quốc chủ yếu là chuẩn bị nội dung kỳ họp và dự thảo nghị quyết của hội đồng nhân dân, góp ý kiến vào các dự thảo nghị quyết và quyết định của ủy ban nhân dân; giám sát việc thực thi

pháp luật của các cơ quan nhà nước, chính quyền địa phương các cấp, của đội ngũ cán bộ, công chức nhà nước.

4 - Thể chế hóa chức năng tư vấn, phản biện xã hội của Mặt trận Tổ quốc và các đoàn thể chính trị - xã hội đối với Đảng và Nhà nước

Có thể nói, một trong những nhiệm vụ quan trọng bậc nhất của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội hiện nay là phải có trách nhiệm hạn chế và khắc phục những điểm yếu của chế độ chính trị do một đảng cầm quyền. Thực tế cho thấy, trong điều kiện hệ thống chính trị do một đảng duy nhất lãnh đạo và đóng vai trò là hạt nhân của hệ thống chính trị, dễ xảy ra nguy cơ đội ngũ cầm quyền của Đảng xa dân, quan liêu, chủ quan duy ý chí, lạm quyền... Vì vậy, Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội phải là các thể chế thích hợp để vừa bảo đảm sự lãnh đạo của Đảng, vừa tránh được những nguy cơ nói trên. Mặt khác, Mặt trận Tổ quốc phải thực hiện tốt chức năng tư vấn, phản biện xã hội đối với Đảng và Nhà nước. Để hiện thực hóa được ý tưởng đó, phải đổi mới một cách mạnh mẽ mô hình tổ chức và phương thức hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội.

5 - Đổi mới mô hình tổ chức và phương thức hoạt động, khắc phục tình trạng "hành chính hóa", "nhà nước hóa" của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội

Vấn đề đặt ra là, tại sao chúng ta đã nhận thức khá chính xác những yếu kém trong tổ chức và hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, nhưng vẫn chưa khắc phục được một cách cơ bản? Tại sao hoạt động của Mặt trận Tổ quốc lại có khuynh hướng "hành chính hóa", thiên về các phong trào bề nổi (như tổ chức từ thiện), trong khi đó, những chức năng chính trị - xã hội rất quan

trọng của nó như giám sát các cơ quan nhà nước, phản biện xã hội, bảo vệ quyền lợi của thành viên, hội viên, đặc biệt là trước những biểu hiện xâm hại, lạm quyền, nhũng nhiễu, tiêu cực từ phía một số cơ quan và công chức nhà nước, lại khó thực hiện hoặc đã được thực hiện nhưng hiệu quả chưa cao? Phải chăng, nguyên nhân của tình trạng đó là do mô hình tổ chức và phương thức hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội chưa thay đổi kịp với tình hình và yêu cầu mới.

Có nhiều yếu tố chi phối, quy định phương thức hoạt động của một tổ chức, nhưng có 3 yếu tố chính là: tính chất cơ bản của tổ chức; đối tượng tác động của tổ chức; chức năng cơ bản của tổ chức. Điều đó dẫn đến việc phải làm rõ sự khác nhau về phương thức hoạt động của các tổ chức trong hệ thống chính trị ở nước ta.

Phương châm đổi mới mô hình tổ chức và phương thức hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội là quán triệt quan điểm kế thừa có chọn lọc kinh nghiệm của các giai đoạn, các thế hệ trước, trên cơ sở tổng kết, đúc rút kinh nghiệm, nâng lên ở trình độ cao hơn. Dựa trên cơ sở yêu cầu, nhiệm vụ mới, phù hợp với tình hình, đặc điểm, chức năng, tôn chỉ, mục đích hoạt động của từng tổ chức, đặc điểm của từng cấp, từng lĩnh vực công tác, bảo đảm tổ chức bộ máy tinh giản, gọn nhẹ, không nhất thiết tổ chức theo hệ thống: các cấp hành chính hiện nay. Thật sự mạnh dạn, tìm tòi, thử nghiệm các mô hình, thận trọng từng bước nhưng không cầu toàn, bảo thủ, vừa làm vừa rút kinh nghiệm. Có lộ trình, bước đi thích hợp, bảo đảm yêu cầu chất lượng, hiệu quả, tránh làm một cách phong trào, hình thức.

Một trong những nguyên tắc cơ bản của các tổ chức chính trị - xã hội là nguyên tắc dân chủ, tự nguyện, bình đẳng của hội viên, đoàn

viên, thành viên. Nguyên tắc này chi phối cơ cấu tổ chức và phương thức hoạt động của các tổ chức chính trị - xã hội. Các tổ chức chính trị - xã hội không phải là cơ quan quyền lực nhà nước, không có chức năng quản lý hành chính, mà hoạt động thông qua vận động, tuyên truyền, giáo dục, thuyết phục trong không khí dân chủ. Mọi thành viên đều có nghĩa vụ, quyền lợi như nhau, tôn trọng ý kiến của nhau, mọi ý kiến đều có giá trị như nhau.

Các tổ chức chính trị - xã hội phải luôn luôn là nơi có tính quần chúng nhân dân; là nơi thể hiện, bày tỏ nguyện vọng, mong muốn chính đáng, hợp pháp của đông đảo quần chúng nhân dân. Mọi chương trình hành động, phương thức công tác đều phải xuất phát từ lợi ích của quần chúng nhân dân. Coi trọng ý kiến, kiến nghị và kết quả hoạt động của các tổ chức chính trị - xã hội, vì đó là ý kiến, nguyện vọng và công sức của đông đảo quần chúng nhân dân.

Các tổ chức chính trị - xã hội phải có vị trí, vai trò, chức năng độc lập, cụ thể trong xã hội. Không nên "nhà nước hóa" hoặc biến các tổ chức này thành công cụ của Nhà nước. Vai trò, vị trí, quyền hạn của các tổ chức chính trị - xã hội phải được Hiến pháp, pháp luật quy định, bảo đảm và thật sự có hiệu lực trong thực tế. Mỗi tổ chức chính trị - xã hội cần bao quát, đảm đương một lĩnh vực hay một mặt nào đó của đời sống chính trị, xã hội, văn hóa của đất nước. Phát huy vai trò, trách nhiệm của mỗi tổ chức chính trị - xã hội tức là làm cho tiếng nói, nguyện vọng của nhân dân được phản ánh đầy đủ, dân chủ được thực hiện một cách toàn diện hơn.

Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội cần đổi mới nội dung, hình thức tuyên truyền, vận động quần chúng nhân dân. Trong một tổ chức có nhiều đối tượng rất khác nhau nên công tác tuyên truyền, vận động không thể rập khuôn, máy móc, đồng loạt. Cần tuyên

truyền cho thành viên, hội viên, đoàn viên nhận thức đầy đủ, đúng đắn về mục đích, vai trò, chức năng, nhiệm vụ của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội để phát huy ảnh hưởng của chúng trong xã hội.

6 - Một số đề xuất, kiến nghị về đổi mới tổ chức và hoạt động của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội

Một là, đổi mới tư duy, nhận thức lý luận về Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội. Xác định rõ vai trò, tính chất, chức năng, nhiệm vụ của cả hệ thống chính trị nói chung và từng tổ chức thành viên nói riêng một cách ổn định, thống nhất, cụ thể hơn. Vị trí, vai trò của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội được thể chế hóa thành các quy phạm pháp luật. Xây dựng cơ chế, quy chế phối hợp chức năng giữa Đảng, Nhà nước, Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội. Trên cơ sở đó, có sự phân công, ràng buộc trách nhiệm cụ thể, giám sát lẫn nhau giữa cấp ủy đảng, chính quyền, Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, tạo sự vận hành đồng bộ, thông suốt của hệ thống chính trị. Hiện nay, vẫn còn một số tổ chức chính trị - xã hội chưa xác định rõ chức năng cơ bản, nhiệm vụ chủ yếu của mình. Do vậy, trong hoạt động vẫn còn tình trạng chồng chéo, trùng lặp, kém hiệu quả, nhất là ở cấp dưới, cấp cơ sở.

Hai là, khắc phục tư tưởng, thói quen trông chờ, phụ thuộc vào sự chỉ đạo của các cấp ủy về chủ trương, phương hướng hoạt động, dựa dẫm vào sự bao cấp về tổ chức và kinh phí của Nhà nước trong các tổ chức chính trị - xã hội. Có lộ trình để tiến tới xóa bỏ bao cấp kinh phí (ngân sách) cho Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội. Hỗ trợ kinh phí cần thiết từ phía Nhà nước. Mặt khác, Nhà nước giúp Mặt trận Tổ quốc tạo kinh phí bằng cách đặt hàng thực hiện những chương trình, dự án cụ thể thường xuyên và không thường xuyên.

Để phát huy tính năng động, sáng tạo, tự chủ của các tổ chức đoàn thể quần chúng, cần có cơ chế, chính sách hợp lý để hạn chế, chấm dứt xu hướng "nhà nước hóa", "hành chính hóa" của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, cũng như xu hướng "chính trị hóa" của các tổ chức xã hội - nghề nghiệp một cách tràn lan, tốn kém về kinh phí mà kém hiệu quả, hoạt động chông chéo. Xác định rõ ràng, nhất quán loại tổ chức nào được cấp một phần kinh phí hoạt động, loại tổ chức nào phải hoàn toàn tự chủ về kinh phí hoạt động.

Ba là, đa dạng hóa các hình thức tập hợp quần chúng nhân dân, không ngừng củng cố, kiện toàn, mở rộng tổ chức và hoạt động của các tổ chức chính trị - xã hội. Phát triển các hình thức tập hợp quần chúng nhân dân. Chăm lo lợi ích cho thành viên, hội viên, đoàn viên. Tích cực, chủ động đề xuất, phát động và nhân rộng các phong trào, hành động cách mạng của quần chúng nhân dân. Phát huy vai trò của các cá nhân tiêu biểu trong việc tập hợp các tầng lớp nhân dân. Không ngừng đổi mới, nâng cao chất lượng, hiệu quả thiết thực của các hoạt động. Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội đóng vai trò nòng cốt trong xã hội công dân. Vì vậy, việc xây dựng xã hội công dân sẽ thúc đẩy sự đổi mới Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, và ngược lại, sự đổi mới Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội sẽ thúc đẩy sự hoàn thiện xã hội công dân ở nước ta, tạo cơ sở vững chắc cho việc xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam.

Trong việc xây dựng luật, cần quán triệt các nguyên tắc của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân và xu hướng phát triển của Mặt trận, các tổ chức chính trị - xã hội, các hội quần chúng, tổ chức phi chính phủ để tránh lác hạp.

Bốn là, đổi mới phương thức lãnh đạo của Đảng, quản lý của Nhà nước đối với Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội. Đảng lãnh đạo chính quyền và các tổ chức đoàn thể nhân dân trước hết và chủ yếu bằng cương lĩnh, đường lối, chủ trương, bằng việc nêu gương, đi tiên phong của đảng viên trong các phong trào, các cuộc vận động cách mạng. Đảng lãnh đạo bằng những quyết định của tập thể, bằng cách theo dõi, kiểm tra, cho ý kiến chỉ đạo, chỉnh đốn các công việc. Đổi mới phương thức lãnh đạo của Đảng đối với Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội phải trên cơ sở đổi mới, chỉnh đốn Đảng. Muốn phát huy dân chủ của các tổ chức thành viên thì bản thân Đảng phải là tấm gương về thực thi dân chủ trong nội bộ Đảng. Đảng phải xây dựng cho được những đảng viên có đủ phẩm chất, năng lực, đủ tin nhiệm để tham gia lãnh đạo Nhà nước, Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội.

Năm là, trên cơ sở phân tích rõ tính chất, đặc điểm và thực trạng đội ngũ cán bộ của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội, tiến hành tiêu chuẩn hóa các yêu cầu đối với đội ngũ cán bộ này và xây dựng hệ thống cơ chế quản lý cũng như chế độ, chính sách cho phù hợp, hiệu quả. Đội ngũ cán bộ này, về lâu dài là những người hoạt động chính trị - xã hội, nhà hoạt động xã hội chuyên nghiệp hoặc bán chuyên nghiệp, không thuộc hệ thống cán bộ, công chức như hiện nay.

Sáu là, tiến hành quy hoạch, sắp xếp lại hệ thống các trường, trung tâm đào tạo, bồi dưỡng cán bộ của Mặt trận Tổ quốc và các tổ chức chính trị - xã hội. Đổi mới nội dung, chương trình đào tạo, bồi dưỡng theo hướng thiết thực, phù hợp với đặc điểm, yêu cầu của từng loại đối tượng cán bộ, khắc phục tình trạng chông chéo, trùng lặp, kém hiệu quả hiện nay. □